

СТИЛІСТИЧНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ

STYLISTIC AND FUNCTIONAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE WORKS OF THE DETECTIVE GENRE

Хрипак К.Р.,

*orcid.org/0009-0007-1764-7889**аспірантка кафедри прикладної лінгвістики
Ужгородського національного університету*

Стаття присвячена розгляду функцій фразеологічних одиниць на основі романів Агати Крісті та Дороти Лі Сеєрс. У мовознавстві існує постійний дослідницький інтерес до питання вивчення фразеологізмів та їхнього відтворення в перекладі. У сучасному науковому дискурсі дослідники продовжують дискутувати щодо багатогранності значень та вживання певних фразем, сталості та їхньої варіативності в мові. Детективний жанр користується популярністю серед читачів, адже віддзеркалює інтриги, кульмінації та несподіванки. Автори цього жанру вдаються до різноманітних прийомів та стилістичних модифікацій під час опису подій та втілення образів героїв. Уміння правильного тлумачення фразеологічної одиниці надає читачеві чіткого розуміння сюжетної лінії. У цій розвідці увагу зосереджено на аспекті стилістично-функціональної варіативності використання фразеологічних одиниць у детективному жанрі, а також на особливостях та специфіці їхнього вжитку в мові. Однією з найчастіше вживаних функцій є емоційно-експресивна, яка відповідає за опис емоційного стану людини, її переживань, тривоги та радості. Письменники вдаються до використання цієї функції задля того, щоб реципієнт переживав ті самі хвилювання, що й герої в книзі. Проведений аналіз низки емоційно-експресивних фразеологічних одиниць дозволяє дійти висновку, що в детективному жанрі автори здебільшого використовують їх для вираження розпачу, жалю, скорботи та злості. Фразеологічні порівняння автори зазвичай впроваджують у текст з метою надання ситуації більш гострого відтінку зацікавленості та напруженості. Апелятивна функція проступає переважно в діалогах, що надає героям експресивності, жвавості та правдоподібності. Це, у свою чергу, сприяє швидшому сприйняттю репліки читачем. Прагматична функція, що вказує на ставлення мовця до висловлюваного, чітко характеризує відношення героя до подій та інших персонажів у творі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, функція фразеологізмів, детективний жанр, порівняння, сарказм, наказовий спосіб, Агата Крісті, Дороти Лі Сеєрс.

The article is devoted to consideration of the functions of phraseological units based on the novels of Agatha Christie and Dorothy L Sayers. In linguistics, there is a constant research interest in the study of phraseological units and their reproduction in translation. In the modern scientific discourse, researchers continue to discuss the multifaceted meanings and use of certain phrases, stability and their variability in language. The detective genre is popular among readers, because it reflects intrigue, culmination and surprises. The authors of this genre resort to various techniques and stylistic modifications when describing events and embodying the characters' images. The ability to correctly interpret a phraseological unit provides the reader with a clear understanding of the plot line. In this investigation, attention is focused on the aspect of stylistic and functional variability of the use of phraseological units in the detective genre, as well as on the features and specificity of their use in language. One of the most frequently used functions is emotional-expressive, which is responsible for describing the emotional state of a person, his experiences, anxiety and joy. Writers resort to using this feature to make the recipient experience the same excitement as the characters in the book. The analysis of a number of emotionally expressive phraseological units allows us to conclude that in the detective genre, authors mostly use them to express despair, pity, grief and anger. Authors usually introduce phraseological comparisons into the text in order to give the situation a sharper tone of interest and tension. The appellative function appears mainly in dialogues, which gives the characters expressiveness, liveliness and believability. This, in turn, contributes to the faster perception of the replica by the reader. The pragmatic function, which indicates the attitude of the speaker to what is expressed, clearly characterizes the attitude of the hero to the events and other characters in the work.

Key words: phraseological units, function of idioms, detective genre, comparison, sarcasm, imperative, Agatha Christie, Dorothy L Sayers.

Постановка проблеми. У мовознавстві існує постійний дослідницький інтерес до питання вивчення фразеологізмів та їхнього відтворення в перекладі. У сучасному науковому дискурсі дослідники продовжують дискутувати щодо багатогранності значень та вживання певних фразем, сталості та їхньої варіативності в мові. Триває полеміка й щодо розбіжностей та характеристик деяких питань фразеології на тлі заперечень

доцільності виділення її як самостійної лінгвістичної дисципліни [1, с. 22].

Значну увагу дослідники приділяють аналізу фразеологізмів, оскільки це відкриває можливості для глибокого вивчення мовленнєвого потенціалу іноземної мови та культури. Зокрема, в такому типі досліджень розглядається не лише літературна, але й розмовна мова, у тім числі й сленг. Це, у свою чергу, стимулює докладне вивчення

мови конкретного автора, укладання фразеологічних словників, сприяючи розширенню літературного канону.

Детективний жанр завжди користувався неабиякою популярністю серед читачів, адже віддзеркалює інтриги, кульмінації та несподіванки, які нерідко описані фразеологізмами різного виду. Знання правильного тлумачення фразеологічної одиниці надає читачеві значні переваги в процесі розуміння сюжетної лінії та розкриття злочину разом з головними героями.

У цій розвідці увагу зосереджено на аспекті стилістично-функціональної варіативності використання фразеологічних одиниць у детективному жанрі, а також на особливостях та специфіці їхнього вжитку в мові. У цьому плані стрижневим питанням дослідження є розгляді фразем на основі детективних романів Агати Крісті та Дороти Лі Сеєрс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фразеологія, власне, як розділ мовознавства, завжди привертала значну увагу українських та іноземних вчених. Одним зі знакових напрямів досліджень постає аналіз жанрових особливостей детективних романів. Так, Р. Чандлер у своїх працях розглядає особливості детективів, Г. Галянта – фразеологічні одиниці детективного жанру, М. Коціпак – структурно-семантичні аспекти. Стилїстика фразеологічних одиниць розкрита в роботах Ш. Баллі. Р. Зорівчак аналізує фразеологічні одиниці як перекладознавчу категорію. Теоретичні основи фразеології обґрунтували Я. Баран та М. Зимомря. Л. Комар висвітлює аспект світосприйняття фразеологічних одиниць. М. Полужин досліджує концепт фразеологічної номінації. Надбання названих учених не тільки сприяють розширенню теоретичного базису, але й поглибленню розуміння функцій фразеології у літературному процесі. Однак, осмислення стилістично-функціональних особливостей вживання фразеологічних одиниць у детективному жанрі залишається актуальним для подальших наукових розвідок. Це обумовлено тим, що автори цього жанру вдавалися до різноманітних прийомів та стилістичних модифікацій під час опису подій та втілення образів героїв.

Постановка завдання. Беручи до уваги стан вище зазначеної проблеми, ставимо за мету виявити, якими стилістично-функціональними особливостями керується автор при виборі фразем для опису героїв, кульмінаційних моментів, почуттів та дослідити особливості їхнього вжитку в детективному жанрі на матеріалі творчості Агати Крісті та Дороти Лі Сеєрс. В основу

дослідження покладено такі методи: лінгвістичний, семантико-когнітивний та функціональний.

Виклад основного матеріалу. Літературні твори охоплюють нескінченну кількість фразеологічних одиниць, які збагачують скарбницю кожної мови. Автори використовують фразеологізми для урізноманітнення опису героїв, почуттів, надання гостроти сюжету. Мова будь-якого роману є емоційно-драматичною, експресивною та виразною. Безумовно, кожна використана фразеологічна одиниця у творі має свою функцію, яка є невід'ємною частиною побудови речення та донесення важливого до читача. Дослідження зосереджене на визначенні функцій фразеологічних одиниць детективного жанру.

У детективних романах і фільмах персонажі мають різноманітні характери, які допомагають побудувати сюжет та визначити достовірність зображених подій. Фразеологізми використовуються для всебічного розкриття характеру персонажів, глибшого розуміння їхніх учинків. Коли автор використовує стійкі вирази, які відповідають характеру персонажа, то це допомагає читачеві у визначенні особистості, її основних рис та поведінки в певних ситуаціях. Зокрема: «*But I hope, sir, that you're not suspecting Tonio in any way. Old Tonio, sir, wouldn't hurt a fly. And I can swear positively that he never left the carriage all last night*» [8, с. 127]. «*Wouldn't hurt a fly*» – автор, використавши дану ідіому, дає зрозуміти, що персонаж є м'яким за вдачею та не може бути підозрюваним у справі, яку веде детектив. Переклад буде коректним при вживанні еквіваленту – *і мухи не скривдить*.

Однією з найчастіше вживаних функцій є емоційно-експресивна, яка відповідає за опис емоційного стану людини, її переживань, тривоги та радості. Письменники вдаються до використання цієї функції задля того, щоб реципієнт переживав ті самі хвилювання, що й герої в книзі. Дана функція відповідає не тільки за вираження позитиву, але й за глибокі співпереживання, а експресивний ефект фразеологізму надає відтінок певного стилістичного насичення: «*The chef de train moved slightly and the Wagon Lit man sank down in the corner and buried his face in his hands*» [8, с. 26]. «*Bury face in hands*» варто перекладати описово, адже в українській мові нема еквівалента чи аналога для коректної передачі даного змісту. Без врахування контексту було б важко зрозуміти причину такої поведінки героя. Слово *bury* означає *закопувати*, але пряме значення слова в даній ситуації вважається некоректним. Враховуючи контекст, фразему можна перекласти так: *він закрив обличчя руками від сорому*.

Інші приклади: «*All the same, I must admit that I cannot see this sober, long-headed MacQueen losing his head and stabbing his victim twelve or fourteen times*» [8]. «*Lose head*» означає втрачати контроль і поводитись агресивно. Українською перекладається, використовуючи повний еквівалент – *втрачати розум (голову)*.

«*Oh, no, sir. He lost his temper easily—as I say, it just depended what had happened to upset him*» [8, с. 49].

«*You mustn't lose your grip on yourself*» [8, с. 130].

«*Lose temper*» – переклад є аналогічним до попереднього, повний еквівалент – *втрачати терпіння*. Глибший розвиток персонажів також потребує вживання фразем, які можуть вказувати на емоційний стан та внутрішній конфлікт персонажів. Наприклад, вживання героєм фразеологізмів, які акцентують увагу на смутку, тривожності або роздумах, допомагають читачеві краще зрозуміти його емоційний стан.

«*Her broken-hearted husband shot himself*» [8, с. 39]. «*Break heart*» – вираження смутку. Скарбниця української мови містить еквівалент – *розбите серце*.

Зробивши певний аналіз деяких емоційно-експресивних фразеологічних одиниць, доходимо висновку, що у детективному жанрі автор використовує їх здебільшого для позначення розпачу, жалю та скорботи або злості. Наступний наведений приклад – це вираження самого автора про персонаж, таку функцію називають портретизацією. Наведеним фразеологізмом було підкреслено внутрішній стан героя та дано чітку характеристику його особистості, іншими словами, описується його портрет.

Фразеологізм «*...a man of cool head and masterly intellect*» [9, с. 45] характеризує спокійну, врівноважену людину, яка залишається непохитною у скрутній ситуації.

Використання фразеологізмів у мові персонажів робить образи протагоністів більш реалістичними та яскравими. Ці стійкі сполуки слів передають особливості мови, стиль мислення, спосіб вираження, які допомагають аудиторії побачити справжні людські постаті. Наприклад, персонаж, який вживає фразеологізми з високою інтонацією та надмірністю, може бути сприйнятий як зарозумілий та пихатий.

«*My daughter always says: 'When Mamma's got a hunch you can bet your bottom dollar it's O.K.'*» [8, с. 55] Використовується більше в розмовній англійській мові для підкреслення впевненості у словах чи вчинках. Проте переклад може бути різноманітним: описовий – *бути впевненим на*

сто відсотків, абсолютний аналог – *дати голову на відсіч*.

Номінативна функція відповідає за опис стану героя. Детективні твори відомі своєю неймовірно напруженою атмосферою, і фразеологізми сприяють цьому. Вони допомагають передати страх, небезпеку і невизначеність, які супроводжують розслідування злочину.

«*He was as white as chalk*» [8, с. 26]. Даний приклад – порівняння, для такого виду фразем характерні сполучники *as...as, like*. Аналогом фраземи є *білий як стіна*.

Людські хвилювання асоціюються у людей з потребою певної кількості води через пересихання слизової оболонки горла. Тому використання наступних двох фразеологізмів вказує на тривогу героїв під час ведення справи та насторожує читача. У даному випадку можна навіть використовувати прийом калькування.

«*Why was the station outside so silent? His throat felt dry*» [8, с. 23].

«*M. Bouc cleared his throat*» [8, с. 61].

Ще однією особливістю детективного жанру є використання фразеологічних порівнянь, зазвичай автор вживає їх для надання ситуації більш гострого відтінку зацікавленості та напруженості.

«*... look like a bally fool all the time*» [9, с. 38–39].

«*...with the noise like the grinding of teeth*» [9, с. 9].

«*The grinding of teeth*» означає *скреготати зубами*, в даному порівнянні автор підкреслює жакливий скрипучий звук, надаючи контексту певного гострого забарвлення: дає чітко уявити читачеві неприємні відчуття та навіть асоціативно відчуті певну імітацію звуку при читанні.

«*Sir Reuben makes tracks without so much as a fig-leaf, and a mysterious individual turns up with a pince-nez*» [9, с. 46]. Вираз «*a fig-leaf*» використовується для опису тривожного стану людини, коли вона є присоромлена та збентежена. Цей фразеологізм має біблійне походження. Коли Адам і Єва жили в Едемському саду, вони прикривали своє тіло листям. Ось як термін «*as a fig-leaf*» почав використовуватися метафорично для позначення будь-якого об'єкта або акту збентеження. Українською можна перекласти аналогом – *тремтить як осика*. У даному реченні є ще одна фразема *makes tracks*, яка підводить до попередньо розглянутої. Згідно з контекстом, її можна перекласти аналогом, що існує в українській мові – *накивати п'ятами*.

Нерідко зустрічаються і фразеологічні звертання, в яких присутній певний відтінок сленгової сучасної мови. Як правило, вони вказують на відносини між людьми. «*Old bird*» – використо-

вується для позначення в гумористичному значенні для опису людини старого загартування, яка навряд чи колись змінить свої погляди; «*old chap*» – вживається у спілкуванні між друзями, українською ми кажемо *старина*; «*old girl*» – як правило, так називають старших жінок, але щоб не образити їх, додають слово дівчина.

«*dear, dear old bird! How he does hate me, to be sure*» [9, с. 23]. «*... I daresay it's nothing really – old chap may have cleared for some reason best known to himself*» [9, с. 28]. «*Old girl undaunted*» [9, с. 47].

Як відомо, під час розслідування є багато напружених ситуацій, особливо при допиті чи показаннях. Приклади наступних фразеологічних одиниць описують внутрішні переживання та стан.

«*... it regularly turned my stomach, if you'll excuse the expression*» [9, с. 16]. «*Turn someone's stomach*» – означає відчувати нудоту через огиду або хвилювання.

«*... – my lord, I should say, but there! my nerves are all to pieces*» [9, с. 16]. Наведений приклад теж відображає занепокоєння героя, автор описує вже хитку нервову систему, порівнюючи її зі шматками та зазначаючи, що вона розпадається на частинки.

Цікавим є випадок вживання фразеологізму *make mouth water* – *аж слина тече*. Як правило, використовується асоціативно з смачною їжею, проте в нижче наведеному прикладі її вжито, щоб показати прихильність до людини, певне захоплення чи любовну зацікавленість.

«*The thought of the Dante makes my mouth water – and the "Four Sons of Aymon..."*» [9, с. 24].

Розберемо наступну фразеологічну одиницю. «*Lay the hand on the heart*» вживається, щоб показати чистоту намірів людини, віру та непохитність у переконаннях. З давніх-давен люди вірили, що за щирість в нашому тілі відповідає серце, тому що тільки воно може бути добрим та співчутливим до інших. Згодом, прикладаючи руку до серця, люди почали «божитись» у гарних намірах та чистоті того, про що кажуть. Переклад фраземи: *покласти руку на серце, ось тобі хрест*.

«*I've got particulars of all today's street accidents, and I can lay my hand on my heart and say that none of them is Sir Reuben*» [9, с. 33].

У будь-яких детективних романах часто висуваються різного роду припущення чи здогадки. Нерідко ці здогадки постають на початку справи, тому розглянемо декілька прикладів фразеологічних одиниць, які використовують для підкреслення легкості виконання якоїсь роботи.

«*Ten to one*» – подібний за перекладом до українського *десять до одного*.

«*Ten to one he will overlook my trousers and mistake me for the undertaker*»

[9, с. 13].

Кожна людина почала вивчати лічбу, використовуючи пальці рук, саме це стало поштовхом до виникнення наступного фразеологізму «*count on the fingers of one hand*», який теж вживається для опису чогось легкого, що не потребує великих зусиль у виконанні. Розглянемо також вираз «*by the naked eye*» – *неозброєним оком*, який вказує на те, що без надмірних зусиль можна помітити певні чинники, будучи просто уважнішим.

«*... might be counted on the fingers of one hand, I imagine*» [9, с. 14].

«*... when the bathroom and the whole flat had been explored by the naked eye and camera of the competent Bunter*» [9, с. 50].

«*Take the bread out children's mouths*» є близьким за значенням до попередніх трьох фразеологізмів, проте варто зазначити, що стійкий вираз часто вживається у гумористичному підтексті з нотою несерйозності. Саме таку роль відіграють фразеологізми з відтінком сарказму, вони надають певної іронії, насмішки та зверхності. Українська мова також багата на аналог – *як забрати цукерку в дитини*.

«*Dash it all, it's not as if I was takin' the bread out your children's mouths*» [9, с. 49].

«*Old bad habits die hard*» [9, с. 40], означає, що люди часто не бажають змінювати свій спосіб життя, набутий протягом тривалого часу.

Наказовий спосіб дієслів є часто вживаним не тільки в літературі, а й в розмовній мові. Апелятивну функцію автори романів використовують здебільшого в діалогах, а саме для надання героям експресивності, жвавості і правдоподібності, швидшого сприйняття репліки читачем.

«*Don't lose time – don't want to miss the Folio Dante nor the de Voragine – here you are – see?*» [9, с. 12]

«*Do your best for me*» [9, с. 13].

«*"No, Bunter, I pay you £200 year to keep your thoughts to yourself"*» [9, с. 25].

Прагматична функція, що вказує на ставлення мовця до висловлюваного, чітко характеризує відношення героя до подій та інших персонажів у творі.

«*He was touched almost to tears by Lord Peter's thoughtfulness and condescension in calling*» [9, с. 15]. Фразеологічна одиниця *touch almost to tears* описує глибокі переживання та ставлення

до сказаного іншими людьми. В українській мові існує аналог – *зворушений до глибини душі*.

«... *without a shadow of doubt*» [9, с. 36]. Вказує на байдужість та холод. Українською – *без помайних думок*.

Функція опису ситуації фразеологічних одиниць несе важливе значення, надаючи тексту експресії.

«*Such a thing has never `appened – happened to me in all my born days*» [9, с. 16]. «*In all my born days*» – фразема, яка вказує що герой зараз здивований через низку подій, які ніколи не траплялись з ним упродовж всього життя.

«... *the Church of Rome went to pot or Switzerland invaded Italy...*» [9, с. 14].

Наступний приклад вказує на погіршення стану або зіпсованість через відсутність догляду чи зусиль. Українською можна перекласти – *коту під хвіст*.

Образ смерті часто зустрічається у детективному жанрі, адже у такій літературі розслідують справи, здебільшого пов'язані з убивством (*meet the death – зустріти смерть*). Для того, щоб

зм'якшити погану звістку, автор використовує фразеологічну одиницю, яка позбавляє напруження та психологічно не давить на читача.

«... *this unhappy woman met her death neither sooner nor later than Thursday evening*» [9, с. 36].

Висновки. Фразеологізм – це скарб кожного народу, своєрідний код, який відображає його мислення, історію та неповторність. Науковці з давніх-давен досліджують особливості та переклад різного виду фразеологічних одиниць, проте ці питання все ще залишаються актуальними. Мова не стоїть на місці. Мова – це живий організм, здатний до еволюційних змін. Детективний жанр багатий низкою фразеологічних одиниць, які виконують різні функції. Під час дослідження фразеологізмів на основі романів Агати Крісті та Дроті Лі Сеєрс було виділено наступні: емоційно-експресивну функцію, номінативну, порівняльну, гумористичну та функцію портретизації. Цікавим фактом є вживання наказового способу та сленгових звертань, які є важливими для передання духу епохи, коли був написаний твір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баллі Ш. Французька стилістика. Париж – Женева, 1951. 392 с.
2. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород, 1999. 175 с.
3. Галянт Г. В. Фразеологічні одиниці в детективному жанрі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. № 2. С. 18–23.
4. Журавель М. Історія і стан дослідження англійської та української фразеології. *Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць. Національний університет «Львівська політехніка»*. Львів. 2015. С. 170–172.
5. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: (на матеріалі перекладів творів української літератури німецькою мовою). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1983. 175 с.
6. Комар Л. М. Світосприйняття фразеологічної одиниці. *Молодь і ринок*. 2011. № 1 (72). С. 128–132.
7. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ: Наукова думка, 1988. 217 с.
8. Christie A. *Murder on the Orient Express*. New York, 1933. 137 p.
9. L. Sayers D. *A Lord Peter Wimsey Novel. Whose Body?* New York, 1923. 252 p.